

## Senia - Keuzelijst kunstgeschiedenis, seizoen 2021-2022



Op pagina 1 t/m 5 staan de nieuwe titels, daarna volgen de boeken waarvoor al eerder leeswijzers verschenen.

Het aantal pagina's dat genoemd wordt, is exclusief bronvermelding, noten, register, etc.

Het aantal ✂ geeft een indicatie van de moeilijkheidsgraad van het boek (maar niet meer dan een indicatie).

### Nieuwe titels

#### Saskia de Bodt, Ingmar Reesing e.a. - *Stilleven. Het Nederlandse en Belgische stilleven vanaf 1870* ✂

U21-01, Wbooks 2019, 128 p., € 24,95



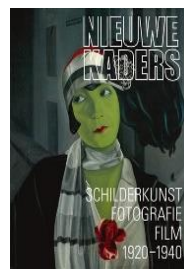
Eeuwenlang werden prachtige stillevens gemaakt van de meest exotische voorwerpen en bloemen, maar aan het einde van de negentiende eeuw stapten Nederlandse en Vlaamse schilders af van deze klassieke, realistisch geschilderde composities. Kunstenaars als Floris Verster, Jan Sluijters en Pyke Koch voerden radicale vernieuwingen door in het stilleven. Het kleurgebruik werd uitbundiger en de voorstellingen abstracter. Het boek biedt een

vernieuwend beeld van het Nederlandse en Belgische stilleven van omstreeks 1870 tot nu. De werken zijn onderverdeeld in meerdere thema's en de vraag wordt aan de orde gesteld wat nu precies een stilleven tot een stilleven maakt. Alle kunstwerken die in het boek aan de orde komen, zijn kleurrijk afgebeeld. Diverse details zijn uitvergroot, zodat de hand van de meester goed te zien is.

*Mocht het genre van stilleven soms een wat saaie groepering van objecten lijken, dan overtuigt dit boek u van het tegendeel. We zullen aan de hand van discussie- en kijkvragen gaan bekijken hoe kleurrijk en levendig het moderne stilleven is.*

#### Flip Bool, Marieke Jooren (red.) en Vera de Lange - *Nieuwe kaders: schilderkunst, fotografie en film 1920-1940* ✂

U21-02, Wbooks 2020, 144 p., € 29,95

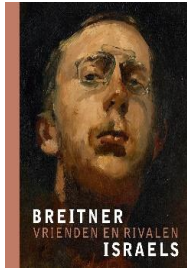


In hun zoektocht naar een moderne, objectieve blik hadden schilders en fotografen in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw meer gemeen dan ze zich op dat moment realiseerden, of wilden toegeven. Kenmerken van de beeldtaal van het neorealisme en de Nieuwe Fotografie: een haarscherpe weergave van doodgewone dingen (zoals etalagepoppen en stillevens) en alledaagse situaties (zoals het stadsgewoel en bedrijvigheid in de haven) in al hun details, abrupt afgesneden door een kader, bij voorkeur in close-up, of vanuit een uitzonderlijk hoog of laag perspectief. De moderne experimentele film, met zijn snelle montage en onopgesmukte acteurs, vormde een belangrijke gedeelde inspiratiebron. Dit grensverleggende boek laat voor het eerst zien hoe deze kunst disciplines in Nederland toentertijd sterke verwantschap vertonen. Kunstenaars als Paul Citroen, Charley Toorop, Joris Ivens, en Eva Besnyö verkeerden regelmatig in dezelfde kringen en portretteerden elkaar regelmatig. Het gemeenschappelijke gevoel met iets nieuws bezig te zijn ontketende een vruchtbare wisselwerking. Drie auteurs werkten samen in *Nieuwe kaders*: kunst- en fotografe historicus Flip Bool; conservator Marieke Jooren; en film historicus Vera de Lange.

*Dit royaal geïllustreerde boek, verschenen ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in Museum MORE, zal voor veel lezers een eye opener zijn. Het nodigt uit om zelf voorbeelden te vinden van de kruisbestuiving tussen schilderkunst, fotografie en film.*

**Frouke van Dijke (eindred.) - *Breitner en Israels. Vrienden en rivalen* ✍**

U21-04, Wbooks 2020, 222 p., € 24,95



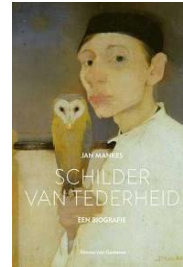
Eind 19de eeuw steken twee jonge kunstenaars met kop en schouders uit boven hun tijdgenoten: George Hendrik Breitner en Isaac Israels (geschreven zonder trema om zich te onderscheiden van zijn vader, de beroemde Haagse school-schilder Jozef Israëls). Breitner en Israels vormen de kern van de eerste Nederlandse avant-gardebeweging. In Amsterdam bewegen ze zich in kringen van de Tachtigers. Israels verruult zijn tekenachtige stijl voor de losse toets van

Breitner, de chroniqueur van het moderne stadsleven. Israels bekennt in zijn brieven dat het werk van Breitner hem zowel inspireert als intimideert. De rivaliteit tussen de schilders zorgt voor spanningen en mondt uit in een ruzie die pas jaren later wordt bijgelegd. Breitner en Israels waren gevierde kunstenaars die uiteindelijk het beste in elkaar naar boven haalden. In tien hoofdstukken – vergelijkbaar met verschillende rondes in een bokswedstrijd – schetst Frouke van Dijke, conservator negentiende-eeuwse kunst bij Kunstmuseum Den Haag, een levendig beeld van de langdurige wedijver tussen deze twee rivaliserende schilders en hoe dit hun werk diepgaand heeft beïnvloed.

*Heerlijk lees- en kijkboek (200 afbeeldingen!) dat uitnodigt tot stellingname: wie van de twee was de grootste schilder? Nota bene: het boek kent twee uitvoeringen met afwijkende titels en omslagen: Breitner en Israels met een zelfportret van Breitner, en Israels en Breitner met een zelfportret van Israels. Een gimmick van de uitgever – inhoudelijk is er geen verschil.*

**Remon van Gemeren - *Jan Mankes. Schilder van tederheid* ✍**

U21-05, Wbooks 1<sup>e</sup> druk 2020, 240 p., € 29,95



Het honderdste sterfjaar in 2020, van de schilder en graficus Jan Mankes was de aanleiding voor deze biografie. Mankes, geboren in 1889 werd slechts 30 jaar en liet bijna tweehonderd, veelal kleine schilderijen na. Remon van Gemeren schetst een gedetailleerd portret van de uiterlijk rustige Mankes, van zijn overdenkingen, twijfels, vriendschappen en zijn liefde voor de natuur. Van Gemeren beschrijft de zoektocht van Mankes naar het verbeelden van de natuur met een bijzondere gevoeligheid en verstilling. In Mankes werk geen grootse vergezichten maar intieme portretten van wat hem aantrok in zijn directe omgeving.

*De biografie en het werk van Jan Mankes is een verhaal over kracht en kwetsbaarheid en geeft daarmee een goed beeld van zijn leven. De 18 afbeeldingen in het boek hebben niet de kwaliteit die zijn werk verdient. Maar gelukkig kunnen we het werk van Jan Mankes bewonderen in meerdere musea in het land. Met de achtergrondinformatie uit het boek krijgt het kijken naar zijn werk een extra dimensie.*

**Hayden Herrera - *Frida. Een biografie van Frida Kahlo* ✍**

U21-06, Atlas Contact 2020, 512 p., € 21,99



*Frida is de biografie van de kunstenaress Frida Kahlo (1907-1954) die geboren werd en opgroeide nabij Mexico-Stad ten tijde van de Mexicaanse Revolutie. Op achttienjarige leeftijd kreeg Frida een ernstig ongeluk waardoor ze een leven lang pijn zou lijden en vele operaties moest ondergaan. Tijdens haar herstel begon ze met schilderen. Ze verbeeldde zichzelf met een opmerkelijke openheid, verzacht door humor en fantasie. Ze transformeerde haar pijn tot kunst. Ze trouwde met de kunstenaar en muralist Diego Rivera en volgde hem op diverse reizen. In het begin werd Frida alleen erkend als de vrouw van Rivera, maar in 1938 kreeg ze toch haar eerste solotentoonstelling. Het werk van Frida karakteriseert zich door vrolijke kleuren die in contrast staan met een vervreemdende sfeer. In dit boek leren we een sterke*

vrouw kennen die ondanks haar fysieke pijn streed voor het leven, voor haar land en voor de kunst.

*De biografie geeft een indringende inkijk in het leven van een fascinerende kunstenares. We lezen, als Frida eenmaal met schilderen is begonnen, alles over haar kunstwerken. Er staan geen afbeeldingen in het boek, maar in het najaar staat er een grote tentoonstelling van Frida gepland in het Drents Museum: <https://drentsmuseum.nl/nl/frida>*

**Anita Jansen - Pieter de Hooch in Delft. Uit de schaduw van Vermeer** ✂

U21-07, Wbooks Zwolle i.s.m. Museum Prinsenhof Delft 2019, 224 p., € 34,95

Het boek is als een stadswandeling met Pieter De Hooch door zijn interieurs en open deuren verder achterom via binnenplaatsjes en straatjes. De stad inspireerde hem tot het maken van zijn allermooiste werken. Het boek is dan ook een speurtocht naar de zeventiende-eeuwse details van de steden Delft en Amsterdam.



Pieter de Hooch [1629-1684] maakt als schilder naam in Delft, van gezellige 'kortegaerdjes' naar interieur- en gezinsscènes in binnenhuizen en op binnenplaatsjes. Rond 1660 verhuist de Hooch naar Amsterdam op zoek naar meer welvarende kopers. Negenentwintig topstukken komen in dit boek uitvoerig en goed gefotografeerd in beeld, totaal en en-détail. Ook de tijdgenoten van De Hooch, zijn inspiratiebronnen, zijn schildertechniek en het materiaal- en archiefonderzoek

naar de bouwhistorie komen aan bod.

*Dit prachtige, uitgebreide boek maakt het mogelijk om het werk van Pieter de Hooch en zijn tijd goed te leren kennen en te bestuderen.*

**Simon Kelly en Maite van Dijk (red.) - Jean-François Millet. Zaaier van de moderne kunst** ✂

U21-08, THOTH 2019, 208 p., € 29,90



De Franse kunstenaar Jean-François Millet (1814-1875) kreeg tijdens zijn leven vaak kritiek op zijn schilderijen van boeren, niet alleen vanwege zijn radicale en rauwe manier van schilderen, maar ook om de scherpe maatschappijkritiek die in de werken besloten zou liggen. Vlak na zijn dood werd hij echter gezien als een nationale held die het Franse platteland in al zijn glorie had vastgelegd. Hij werd bekend in heel Europa, Rusland en Amerika en vormde tot ver in de twintigste eeuw een inspiratiebron voor andere kunstenaars door zijn moderne stijl en zijn empathische weergave van het boerenleven. Het eerste essay in het boek besteedt aandacht aan het werk en leven van Millet, in de overige essays wordt gekeken naar de invloed die de schilder had op de impressionisten, de postimpressionisten, Van Gogh en internationale kunstenaars van voor en na 1900.

*Het is heel boeiend om aan de hand van de essays en de vele afbeeldingen te lezen en te kijken op welke wijze Millet bepaalde motieven verbeeldde en hoe hij met zijn schilderkunst andere kunstenaars door de jaren heen heeft beïnvloed.*

**Annette Koenders en Arie den Dikken - DUDOK** ✂

U21-09, Wbooks, 2<sup>e</sup> druk, 2020, 176 p., € 24,95

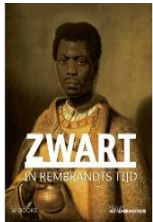


Elegante bouwwerken komen in beeld in de monografie 'DUDOK'. Deze worden in de architectonische context van de eerste helft van de 20e eeuw geplaatst. Dudok begint zijn carrière in het leger, maar eindigt via Leiden in Hilversum waar zijn bekende 'magnum opus' nog steeds de show steelt. Minder bekend zijn de door hem ontworpen villa's, scholen, overheidsgebouwen en theaterzalen. De vele afbeeldingen tonen de werkwijze van de begaafde ontwerper en we leren hem kennen en herkennen. Frisse aandacht en onderzoek gaat naar het harmonieuze ontwerpen van Dudok, zijn oog voor detail, ritme, de rijkdom aan materiaal, kleur

en betekenis op de schaal van het interieur - tot en met de grootste - de stedenbouwkundige schaal.

*Kortom, een geweldige kennismaking met het werk van Dudok, die wereldwijd erkenning kreeg voor zijn ontwerpen.*

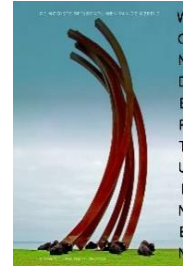
**Redactie Elmer Koffin, Epcó Runia - Zwart in Rembrandts tijd** ✍️✍️  
U21-10, Wbooks 2020, 135 p., € 24,95



Deze, van veel beeldmateriaal voorziene, catalogus verscheen ter gelegenheid van de tentoonstelling *Hier, Zwart in Rembrandts tijd* in het Museum Het Rembrandthuis. Aan de hand van een aantal geschilderde portretten wordt de zwarte gemeenschap in het Amsterdam van de Zeventiende Eeuw in beeld gebracht. Een zestal auteurs, van kunsthistorici, geschiedkundigen tot socioloog, gaan uitvoerig in op de nog weinig onderzochte aspecten van de zwarte mens in de kunst van die tijd. Waren de afgebeelde zwarte mensen tot slaaf gemaakte -, of vrije mensen? Uit recent onderzoek blijkt dat rondom de Jodenbreestraat een kleine zwarte gemeenschap woonde. De stereotypen die later het beeld van de zwarte mens zouden bepalen, blijken in de Zeventiende Eeuw nog niet zo overheersend. Het boek sluit af met een viertal portretten van zwarte mensen door hedendaagse zwarte kunstenaars.

*In dit boek staan zwarte mensen voorop, dit ondanks hun bijrol in schilderijen uit de Zeventiende Eeuw. Waar komen zij vandaan, wie waren zij en wat was hun betekenis? Het boek neemt je mee op een boeiende ontdekkingstocht van een onbekende geschiedenis.*

**Gijs van Tuijl - Wondertuinen. De mooiste beeldentuinen van de wereld** ✍️  
U21-11, Waanders 2016, 176 p., € 29,95



Ernst Veen, voormalig directeur van de Hermitage en De Nieuwe Kerk in Amsterdam, toont in *Wondertuinen* de mooiste beeldentuinen van de wereld. Hij is al jaren gefascineerd door de combinatie van kunst en natuur en het is verrassend hoe deze twee elementen in de beeldentuinen bij elkaar zijn gekomen. Samen met oud-Stedelijk-directeur Gijs van Tuyl gaat hij op reis naar uiteenlopende plekken over de wereld: Nieuw- Zeeland, Brazilië en de Verenigde Staten, maar ook dichterbij naar beeldentuinen in Frankrijk, Italië en Noorwegen. De zes beschreven tuinen zijn veelal ontwikkeld in de tweede helft van de twintigste eeuw. Ze bevatten zowel sculpturen uit die periode als meer hedendaagse kunstwerken. Beeldhouwers en architecten kregen van de eigenaren meestal de vrije hand om voor hun sculpturen, soms van ongekende afmetingen, een eigen plek te zoeken in het landschap.

*Door de prachtige fotografie van Paul Kramer en de vele foto's krijgt men een goed overzicht van deze openluchtmusea en dwaalt men mee over de uitgestrekte tuinen en landgoederen. De zes documentaires die tegelijkertijd met het boek zijn vervaardigd, zijn online beschikbaar en geven een mooi aanvullend beeld op de verschillende beeldentuinen.*

**Wieteke van Zeil - Altijd iets te vinden. De kunst van het oordelen** ✍️✍️  
U21-12, Atlas Contact 2020, 320 p., € 24,99



Aan de hand van details bespreekt kunsthistorica Van Zeil geestig en enthousiast 59 figuratieve kunstwerken waarbij regelmatig een link met de actualiteit wordt gelegd. Deze korte kunstbeschouwingen gecombineerd met de fraaie foto's van het kunstwerk en het detail nodigen uit om zelf ook een mening te vormen. Als handreiking om tot een gewogen oordeel te komen worden in de inleiding zes tips gegeven, zoals het uit- of bijstellen van je mening en het belang om een kunstwerk in het echt te zien. Nieuwe perspectieven



over hedendaagse kwesties zoals de positie van vrouwelijke kunstenaars, versnippering van Banksy's *Girl with balloon* en de huidskleur van Jezus komen, verspreid tussen de besproken kunstwerken, in vijf prikkelende essays aan bod. De nadruk ligt op Westerse schilderkunst, van oud tot contemporain, maar ook met miniaturen, kunstnijverheid en niet Westerse kunst laat van Zeil ons oefenen in oordeelsvorming.

*Toegankelijk geschreven met veel full color illustraties levert het boek veel aanknopingspunten om erover te discussiëren. Een aantal besprekingen zijn eerder in de Volkskrant verschenen. Geen boek om meteen uit te lezen, maar om na een paar bladzijden de tijd te nemen om zelf actief met de besproken kunstwerken bezig te zijn.*

**Willemijn Zwikstra e.a. - Van Nellefabriek. Werelderfgoed in glas en staal** ✂✂

*U21-13, Matrijs, 1<sup>o</sup> druk 2019, 160 p., € 24,95*

Het boek Van Nellefabriek zou je een biografie van een monument kunnen noemen. De Rotterdamse familie Van Nelle, ooit gestart als kruidenier, gaf in de twintiger jaren van de vorige eeuw de opdracht tot een opmerkelijk bouwinitiatief. Het gebouw dat verrees aan de Schie is een goed doordacht ontwerp van de architecten Brinkman en Van der Vlugt. De fabriek van de importproducten thee, koffie en tabak toont het sociale karakter van de opdrachtgevers. Er worden Nieuwe Zakelijke bouwmaterialen als glas, staal en beton toegepast en het resultaat is nog steeds verbluffend; de ijle schoonheid van de enorme volumes met veel transparantie en glans waartussen karakteristieke bruggen het tot een werkend geheel maken. Het gebouw doorloopt de gloriejijd van groei en wederopbouw tot aan de overname door internationalisering van de markt. Tegenwoordig wordt de gerestaureerde Ontwerpfabriek met zijn enorme lichte ruimtes hergebruikt voor Van Nelle Fabriek Events, zoals de jaarlijkse Art Rotterdam. Een lichtend voorbeeld van modernisme in wit, blauw en glas blijft bekroond met de rode neonletters VAN NELLE.

*Het boek beschrijft niet alleen het ontstaan van dit iconische gebouw, maar ook het gedachtegoed achter het ontwerp en hoe het complex gebruikt werd. Een bijzonder interessant verslag.*

---

## Boeken waarvoor eerder leeswijzers verschenen

**Marina Abramovic en James Kaplan - Walk Through Walls, een memoir** ✂✂

*U19-01, Nijgh & Van Ditmar 2016, 384 p., € 27,50*

Marina Abramovic (1946) maakt al vijftig jaar baanbrekende kunst. Haar werk vormt een levende verbeelding van haar innerlijke en fysieke moed. In *Walk Through Walls* onthult Abramovic haar persoonlijke geschiedenis heel openhartig. Ze groeide op in een rigide gezin, dat deel uitmaakte van de elite in het oude Joegoslavië onder Tito. Toen zij in 1975 naar Amsterdam kwam op uitnodiging van Galerie De Appel voor een performance, ging er een wereld vol mogelijkheden voor haar open. Ze begon hier aan een reeks spraakmakende en baanbrekende performancewerken, in het begin samen met haar geliefde Ulay. In dit boek zien we de artiest in actie. Ze vertelt hoe ze lichaam en geest over de grenzen van pijn, uitputting en angst duwt in haar zoektocht naar emotionele en spirituele transformatie.

**Julian Barnes - In Ogenschouw, essays over kunst** ✂✂

*U20-01, Olympus, 313, 219 p., € 17,50*

'Boeit het oog, prikkelt het de hersenen, zet het de geest tot reflectie aan en beroert het het hart; en verder is er vakmanschap in te bespeuren?' Ziedaar de meetlat die Julian Barnes hanteert in zeventien essays bij het beschouwen van kunstobjecten). Over Géricault tot en met Hodgkin. Hij schrijft niet als kunstkenner, maar als liefhebber. Die liefde begint in 1964 als hij 'zonder dat het moest' het Musée Gustave Moreau bezoekt, waar hij wordt geraakt door Moreau's werken. De kunstessays vertellen samen het verhaal over de manier 'waarop de kunst vanuit de romantiek via het realisme is uitgekomen bij het modernisme'. Maar pas op, Barnes schrijft geen kunstgeschiedenis.

Tijdens zijn zoektocht analyseert hij waarom zijn oog blijft hangen, waarom hij betoverd raakt of juist niet. Daarnaast schuwt hij het smeuïge anekdotische niet. Zo wil hij te weten komen waarom Vuillard zo vaak zijn vrouw in bad schilderde of waarom Picasso eigenlijk bang was voor Braque.

**Merel Bem - Doorkijken, kunst voor het dagelijks leven** ✂

U19-02, *De Bezige Bij* 2017, 160 p., € 18,99

Sommige werken draag je een leven lang met je mee. Ze nestelen zich in je hoofd en houden zich daar schuil, wachtend op het moment dat je ze nodig hebt. Joke van Leeuwen schrijft over dit boek: 'Dit heerlijke boek brengt kunst dichterbij en jezelf verder'. In *Doorkijken* laat kunstcriticus Merel Bem zien hoe bruikbaar en troostrijk kunst kan zijn voor het leven van alledag. Behalve schoonheid, hoop en de mogelijkheid tot tijdreizen bieden kunstwerken afleiding tijdens het wachten voor een stoplicht of eerste hulp bij het opvoeden. Ze plaatsen jeugdherinneringen in een ander daglicht en verlenen de gewoonste gebeurtenissen een grootse betekenis.

**Hubert van den Berg - DADA. Een geschiedenis** ✂✂✂

U20-02, *Vantilt* 2016, 267 p., € 29,95

'Dada. Een geschiedenis' beschrijft het ontstaan en de ontwikkeling van de dadabeweging. Een kunststroming met vele gezichten: beeldende kunst, theater, manifesten en performances. Dada wordt vaak een antibeweging genoemd. Maar in werkelijkheid is dada een samensmelting van de vooroorlogse avant-gardistische 'ismen' geweest zoals het kubisme, futurisme en expressionisme, en de opmaat voor het surrealisme en het constructivisme. Na de ontluistering van de Eerste Wereldoorlog vonden kunstenaars van allerlei pluimage – vluchtelingen en emigranten – elkaar in het Zwitserse Zürich. Dada is een wel heel belangrijke kunststroming in de ontwikkeling van de moderne kunst en literatuur van de twintigste eeuw. De echo daarvan klinkt nog steeds na in de hedendaagse kunst.

**Onno Blom - De jonge Rembrandt. Een biografie** ✂

U20-03, *De Bezige Bij* 2019, 277 p., € 29,99

In het Rembrandtjaar verscheen een pareltje: *De jonge Rembrandt. Een biografie*, geschreven door Onno Blom. Deze ervaren biograaf, ook geboren in Leiden, heeft kennis van kunst en van Leiden.

Het boek volgt de jonge kunstenaar in diens Leidse periode (1606-1632) met de vraag: hoe werd de jonge Rembrandt de grote schilder Rembrandt? Onno Blom beschrijft het leven van alledag van het Leiden in de tijd van de Republiek met zijn godsdiensttwisten en de opstand tegen Spanje. Rembrandt bracht er zijn jeugd- en adolescentiejaren door. We lezen hoe de schilder groeit in vakmanschap en zeggingskracht. Het *zelfportret met breedgerande hoed* uit 1632 (zie omslagbeeld) is de Leidse finale: "Rembrandt was Rembrandt geworden", aldus Onno Blom. En de schilder verhuist naar Amsterdam.

**Carel Blotkamp - Blikseminslag. Stukjes over kunst** ✂

U20-04, *Waanders & de Kunst* 2018, 160 p., € 24,95

Carel Blotkamp schrijft in het tijdschrift *Kunstschrift*. Onder de verzamelnaam *Blikseminslag* zijn nu 35 artikeltjes gebundeld. Hij neemt de lezer mee langs de drie thema's.

*Blikseminslag* zijn bijzondere beschrijvingen van persoonlijke ervaringen van de auteur, waarvan het meest indrukwekkende is Walter De Maria en Giovanni Bellini, Portret van Doge Leonardo Loredan. In *Grensgebied* kijkt de auteur naar de beeldtechnische overgangen van vlakken en vormen. Carel Visser *Stervend paard*, Jan Toorop *Lijnenspel* en Barnett Newman *Right Here* komen met anderen aan de orde.

In *De woorden* komen letters en teksten, zoals kunstenaars die aan de werken toevoegen, in beeld. Voorbeelden zijn René Magritte *Het rode model*, Marlene Dumas *Waiting for Meaning* en van Jacoba van Heemskerck het werk *Kleurencompositie nr. 106*.

**Nils Büttner - Bruegel: De schilder van boeren en heiligen** ✂✂

U19-03, *Meulenhoff* 2019, 128 p., € 19,99

Niet voor niets is Bruegel zo'n beroemd schilder. *De boerenbruiloft*, *De toren van Babel*, *Jagers in de sneeuw*; het zijn maar drie schilderijen uit zijn fascinerende oeuvre. Bruegel was een landschapsschilder, maakte

veel Bijbelse taferelen en op latere leeftijd werd zijn roem nog groter door zijn schilderijen van boeren.

In *Bruegel. De schilder van boeren en heiligen* worden de schilderijen van Bruegel geduid door de Duitse hoogleraar Nils Büttner. Bruegel zelf heeft zich nooit uitgesproken over zijn kunst, maar Büttner bekijkt de kunstwerken door de ogen van het toenmalige publiek. Voor wie maakte Bruegel zijn kunst? Wat was toen de manier waarop men naar zijn werk keek? Zijn werk leek altijd heel realistisch. Het was geen toeval dat de schilder Boeren-Bruegel werd genoemd. Maar de kunst van Bruegel was niet alleen mooi. De schilderijen zitten vol details en deze details zitten weer vol (verborgen) betekenissen. Door de schilderijen van Bruegel in een historisch kader te plaatsen, krijgen ze nog meer zeggingskracht.

'Zo'n kermis van Bruegel is uitzonderlijk in zijn ambachtelijkheid en inventiviteit.' *De Volkskrant*

### **Nils Büttner - Rubens: de schilder van mythen en goden** ✂ ✂

*U19-04, Meulenhoff 2017, 168 p., € 19,99*

Peter Paul Rubens (1577-1640) werd door zijn tijdgenoten uitgeroepen tot de 'God der schilders'. Zijn roem reikte veel verder dan zijn geliefde thuisstad Antwerpen. Zijn oeuvre is imposant: meer dan 1400 schilderijen en schetsen. De Duitse hoogleraar Nils Büttner, specialist in de Nederlandse vroege kunst- en cultuurgeschiedenis, geeft een chronologisch verslag van het leven van Rubens, van zijn vormende jaren in Italië tot aan zijn illustere jaren aan de Europese hoven. Maar het boek is meer dan een beknopte biografie. Büttner reconstrueert, op basis van recent wetenschappelijk onderzoek, de denk- en handelwijze van de zich op hoofse idealen oriënterende Antwerpse bovenlaag en komt zo tot een eigen visie op het leven en werk van Rubens.

### **Antoon Erftemeijer - Kunst is om te huilen. Heftige emoties bij het kijken naar kunst** ✂

*U19-05, Lecturis B.V. 2018, 207 p., € 25,00*

Flauwvallen voor de *Mona Lisa*; huilen van ontroering bij een Mondriaan; weezin voelen bij een Picasso; woedend worden op een schilderij van Newman. Kunst kan vele soorten emoties oproepen:

ontroering, vrolijkheid, verliefdheid, vervoering, maar ook afkeer en woede. *Kunst is om te huilen* bevat honderden voorbeelden van emotionele reacties op kunstwerken uit 2500 jaar kunstgeschiedenis. Maak kennis met het syndroom van Stendhal, lees de ontboezemingen van Couperus, Dostojevski en Van Gogh en maak kennis met de heftige, boeiende en inspirerende reacties van vele andere beeldenstormers en kunstminnaars.

### **Maria Gainza - Oogzenuw** ✂ ✂

*U20-05, Podium 2018, 188 p., € 20,50*

Elf verhalen, maar ook een roman over het leven van de ik-figuur, van wie we de naam niet kennen, in Argentinië, Buenos Aires en omstreken. In deze roman verweeft Maria Gainza, een Argentijnse kunstcriticus, op een originele wijze kunst met ervaringen uit het leven van de hoofdpersoon. Voor de hoofdpersoon is het museum een schuilplaats. 'Mijn overlevingsinstinct leidt mij altijd naar musea, zoals mensen in oorlogstijd schuilkelders in vluchten'. De ik-figuur komt er steeds terug en kijkt dan weer opnieuw naar haar favoriete schilderijen. Zo krijgen ze betekenis voor haar, maar misschien ook voor de lezer.

### **Will Gompertz - Denk als een kunstenaar. Iedereen kan creatief en inspirerend zijn** ✂

*U19-06, Meulenhoff 2016, 240 p., € 19,99*

*Denk als een kunstenaar* is de inspirerende titel van het boek van de spraakmakende Engelse auteur en kunstcriticus William Edward ("Will") Gompertz (1965). In dit boek leidt hij ons langs een bont gezelschap van beroemde kunstenaars, die één ding gemeen hebben: creativiteit. In zijn boek laat Gompertz zien hoe creativiteit werkt en hoe kunstenaars denken.

Hij nodigt de lezer uit om zelf ook een creatief proces te beginnen en de positieve kant van zo'n proces te ontdekken.

Zijn journalistieke stijl maakt dit tot een vlot leesbaar boek, vol interessante anekdotes, dat u ongetwijfeld veel plezier zal verschaffen.

**Hans den Hartog Jager - *Het streven. Kan hedendaagse kunst de wereld verbeteren?* // //**

*U19-07, Athenaeum 2014, 192 p., € 23,99*

Hans den Hartog Jager probeert de vraag te beantwoorden of kunst in staat is om de maatschappij te veranderen. Het is een, bijna associatieve, zoektocht van de auteur naar de hedendaagse relevantie van kunst.

Kunst en maatschappij zijn twee gescheiden werelden. Er is als het ware een muur opgetrokken tussen de kunstwereld en de echte wereld. Kunstenaars hebben sinds het midden van de negentiende eeuw de vrijheid om te maken wat ze willen, maar daardoor zitten ze wel in een reservaat. Ze mogen prikkelende ideeën uiten, maar de maatschappij beslist of ze daar iets mee wil doen. Hans den Hartog Jager bespreekt op een vloeiende manier het functioneren van de kunst sinds de Romantiek tot aan de huidige kunstwereld met kunstenaars als Francis Alÿs, Renzo Martens, Yael Bartana en Steve McQueen. Kunstenaars willen nu weg uit het kunstreservaat, maar kan dat wel? Of blijven kunstenaars hofnarren die bestaand beleid mogen legitimeren?

**Paula van der Heiden - *Interieurs van het Binnenhof. Verscholen erfgoed in beeld* //**

*U20-06, Stokerkade cultuurhistorische uitgeverij 2018, 239 p., € 29,50*

Paula van der Heiden start haar rondleiding door het Binnenhof met de geschiedenis van het Grafelijk Hof. Van de stichting in de dertiende eeuw schakelt ze door naar het regeringscentrum van 1812 en naar het huidige gebruik door Eerste en Tweede Kamer en het Ministerie van Algemene Zaken ('t torentje). Na het totaaloverzicht komen de interieurs van de acht verschillende bouwdelen met hun historische bronnen en beschrijving met uitvoerig fotowerk aan bod, de inrichting met meubelstukken - van troon tot boekenkast - en de (historische) afwerkingen van vloer, wand en plafond (-schilderingen). Ook de bij de bouwhistorie betrokken architecten krijgen ruime aandacht. Tot besluit is er nog een interessant totaaloverzichtje van trappen en trappenhuisen - van statietrap tot roltrap - opgenomen.

**Bernard Hulsman - *Apenrotsen en andere nauwe verwanten. Reis door de wereld van de moderne kunst* // // //**

*U19-08, Nieuw Amsterdam 2017, 365 p., € 30,99*

*Apenrotsen en andere nauwe verwanten* vliegt door de laatste eeuw moderne architectuur. Met verhalen over gebouwen, die familie van elkaar lijken te zijn, leren we de trends en modes herkennen. Imitatie en navolging is volgens de auteur Bernard Hulsman nog steeds één van de belangrijkste principes in de bouwkunst.

Door interviews met sleutelfiguren uit de 20<sup>e</sup> en 21<sup>e</sup> eeuw, waaronder Herman Hertzberger, Rem Koolhaas, Hans Kolhoff en Winy Maas, komen we uit bij de moraal in de architectuur. Le Corbusier is bepaald geen humanistische architect, maar is eerder fascistisch te noemen. 'Form Follows Function' en 'Less is More', de argumenten van het modernisme, blijken slecht gefundeerde strijdkreten. Rem Koolhaas spreekt zich uit voor een conserverende architectuur.

**Danny Ilegems - *Tuymans volgens Tuymans, twintig jaar in gesprek met Luc Tuymans* // //**

*U20-07, Lebowski Publishers 2019, 176 p., € 22,99*

Van 1999 tot 2019 interviewt de Vlaamse journalist Danny Ilegems Luc Tuymans, de kunstschilder uit Antwerpen. Deze interviews zijn nu gebundeld en van een context voorzien. In deze twintig jaar groeide Tuymans uit tot een wereldberoemd kunstenaar. Zijn werk is vertegenwoordigd in de meest prestigieuze kunstverzamelingen en musea, met als voorlopig hoogtepunt de tentoonstelling in Palazzo Grassi in Venetië, zomer 2019. Tuymans vertelt openhartig over zijn werk en leven, de kunstwereld en de politiek.

**Walter Isaacson - *Leonardo da Vinci***

*U19-09, Spectrum, 640 p., € 21,99*

Leonardo da Vinci wordt gezien als het meest creatieve genie ooit. Naast zijn wereldberoemde werk als schilder was hij ook uitvinder, schrijver, architect, beeldhouwer, componist, anatomist, filosoof, natuurkundige, scheikundige en ingenieur. Op basis van duizenden pagina's van Da Vinci's aantekeningen en nieuwe ontdekkingen over zijn leven en werk vertelt Isaacson een prachtig verhaal over hoe Da



Vinci's kunst verweven is met de wetenschap. Hij laat zien hoe Da Vinci's genialiteit gebaseerd was op vaardigheden die we in de hand hebben, zoals zijn onstilbare nieuwsgierigheid, zorgvuldige observatie en verbeeldingskracht die grenst aan fantasie.

**Maarten Jager - Charlotte van Pallandt. Kunst als levensdoel** ✍️

*U20-08, Waanders, Museum de Fundatie, 2019, 144 p., € 22,50*

Maarten Jager beschrijft in het rijk geïllustreerde boek naast de leef- en denkwereld van Charlotte van Pallandt haar ontwikkeling als beeldhouwster. Een sterke vrouw die keihard werkte: 'Wat telt is mijn werk. Dat is de reden van mijn bestaan'.

Charlotte van Pallandt (1898-1997) ging na een kort huwelijk in de jaren twintig van de vorige eeuw naar Parijs, waar zij teken- en schilderlessen nam en beïnvloed werd door het kubisme. Later begon zij met beeldhouwen, destijds uitzonderlijk voor vrouwen. Haar kracht lag in beelden van de menselijke figuur en speciaal in het maken van koppen, waaruit de karakters sterk naar voren kwamen. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg zij brede erkenning van kunstminnend Nederland.

**Mirjam Mariëtta Jansen (red.) - De Ploeg: avant-garde in Groningen 1918-1928** ✍️

*U20-10, Wbooks 2018, 272 p., € 34,95*

De Groningse Kunstkring 'De Ploeg' kende een bloeiperiode tussen 1918 en 1928. Kunstenaars als Jan Wiegers, Jan Altink, Johan Dijkstra en H.N. Werkman lieten zich inspireren door het Duitse expressionisme. De kennismaking van Jan Wiegers met Ernst Ludwig Kirchner in Davos werkte daarbij als katalysator. Als een echte avant-gardebeweging deed De Ploeg van zich spreken. Ook architecten, beeldhouwers en letterkundigen sloten zich aan en trokken De Ploeg de internationale avant-garde in. De focus van dit boek ligt op De Ploeg in de stormachtige jaren twintig, met lokale miskenning naast internationaal succes en met scherpe meningsverschillen naast vruchtbare samenwerking. Mariëtta Jansen, conservator van het Groninger Museum, en andere specialisten behandelen in dit royaal geïllustreerde boek alle facetten van De Ploeg.

**Mayken Jonkman - Nederlanders in Parijs 1789-1914** ✍️

*U19-10, THOTH 2017, 271 p., € 30,00*

Tal van Nederlandse schilders vestigden zich tussen 1789 en 1914 voor kortere of langere tijd in Frankrijk. Immers, in Parijs was de vernieuwing in de schilderkunst gaande! In dit fraai geïllustreerde boek schetsen de auteurs in elf gedegen opstellen onder redactie van Mayken Jonkman de artistieke uitwisseling tussen de Parijse schilders en negen van hun Nederlandse collega's. Het resultaat van deze uitwisseling vond ook zijn weerslag onder de vakgenoten in Nederland. Bovendien is er aandacht voor de soms hartelijke dan wel lauwe ontvangst van onze landgenoten in de Franse kunstwereld. De samenstellers trappen af met een karakteristiek van Parijs als centrum van de kunstwereld in de negentiende eeuw en typeren daarna het werk dat de Nederlanders in de Franse hoofdstad exposeerden tijdens de Wereldtentoonstelling tussen 1855 en 1900. Vervolgens komen in drie periodes de negen schilders afzonderlijk aan bod, te weten Gerard van Spaendonck en Ary Scheffer (1789-1848); Johan Barthold Jongkind, Jacob Maris en Frederik Hendrik Kaemmerer (1849-1870); George Hendrik Breitner, Vincent van Gogh, Kees van Dongen en Piet Mondriaan (1871-1914).

**Andreas Koch e.a. - De wereld van Pyke Koch** ✍️

*U20-13, Wbooks 2017, 160 p., € 24,95*

Dit boek besteedt in vier essays aandacht aan de wereld van Pyke Koch (1901-1991): zijn werk en zijn leven in de context van zijn tijd. In de jaren dertig was zijn naam definitief gevestigd als een van de meest vooraanstaande kunstenaars en een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het magisch realisme in Nederland. Kleinzoon Andreas beschrijft in een essay zijn herinneringen aan zijn grootvader. Kunsthistoricus Roman Koot gaat in op het vroege werk van Koch en schetst een beeld van de culturele wereld in Utrecht rond de jaren dertig. Kunsthistorica Mieke Rijnders behandelt de keuze van Koch voor het fascisme en wat dat voor zijn werk betekende en Marja Bosma tot slot geeft een verslag van de zoektocht van Koch naar een ideale kunst. Het boek bevat veel prachtige illustraties.

### **Roberto Koch - De grootste fotografen** ✂ ✂

U19-11, THOTH/Lannoo 2017, 448 p., € 34,99

De twintigste eeuw wordt wel 'de eeuw van de fotografie' genoemd, omdat het beeld dat wij van deze eeuw hebben vooral door foto's is gevormd. *De grootste fotografen* belicht het werk van twintig bekende, invloedrijke fotografen die stuk voor stuk pioniers waren op hun terrein. Van de experimentele foto's van Man Ray uit de jaren dertig tot de glamourfoto's van Helmut Newton uit de jaren tachtig, of de meer recente oorlogsreportages van James Nachtwey. Elke fotograaf krijgt een portfolio toebedeeld van 22 pagina's, met hun beroemdste foto's, vergezeld van informatieve bijschriften, prikkelende quotes en biografische gegevens. Het boek werd samengesteld door de Italiaanse kenner en uitgever van kunstfoto's Roberto Koch.

### **Mirjam Kooiman e.a. - De Kunstmeisjes** ✂

U20-09, Meulenhoff 2019, 264 p., € 22,99

Gemiddeld kijken mensen twintig seconden naar een kunstwerk. Maar welke geheimen ontvouwen zich op dat moment? Het boek *De Kunstmeisjes* is geschreven door drie jonge kunsthistorici die mensen enthousiast willen maken voor kunst. Daartoe hebben ze vijftig van hun favoriete kunstwerken geselecteerd die zich bevinden in Nederlandse musea. We treffen in het boek voorbeelden aan van fotografie, videokunst, sculptuur, schilderijen, altaarstukken en superhedendaagse installaties gemaakt door diverse kunstenaars van Frans Hals, Breitner en Morandi tot Yayoi Kusama, Louise Bourgeois en Anish Kapoor. De auteurs duiken onder het oppervlak van de kunstwerken en vertellen verrassende, ontroerende en grappige verhalen die zich daar verschuilen. Elk kunstwerk dat behandeld wordt, staat in het boek afgebeeld.

### **Astrid van Leeuwen, Maaike Stafhorst - Toer van Schayk: danser, choreograaf & kunstenaar** ✂

U20-11, Walburg Pers 2016, 112 p., € 19,95

'Toer van Schayk [1936]: danser, choreograaf & kunstenaar' is een breed opgezet kunstenaarsportret. Redacteur Astrid Van Leeuwen

beschrijft zijn leven, werk en persoonlijkheid. Uit interviews met vrienden en collega's van het Nationaal Ballet zijn heel verschillende ervaringen met de beeldend kunstenaar en danser genoteerd. Met de interviews komt ook de ontstaansgeschiedenis van de naoorlogse Nederlandse Theaterdans ter sprake. Uitvoerig in beeld komen de decor- en kostuumontwerpen voor balletten met ontwerpschetsen en kleurenillustraties. Los van het werk voor de danswereld is er het oeuvre dat bestaat uit portretten in klei en schilderwerk op doek en op storyboards. Het vrije werk ontstaat vanuit de eigen fascinaties voor mensen uit zijn directe omgeving en zijn verleden.

### **Marcel van Ool - Mondriaan Uit de natuur** ✂ ✂

U19-12, Athenaeum-Polak & Van Genneep 2017, 246 p., € 50,00 (alleen 2<sup>e</sup> hands)

Een eigenzinnig werk over Mondriaan, zo zou je het boek van kunsthistoricus Marcel van Ool kunnen typeren. En Van Ool zelf? Fan van Mondriaan en bezeten van de natuur. Maar na tal van colleges en meters boeken over deze schilder verzucht hij: 'eigenlijk wist ik niets van Mondriaan'. En dan gaat hij op ontdekkingsreis langs de plaatsen waar Mondriaan gewoond en gewerkt heeft en hij voert de lezer met groot enthousiasme langs al die plekken in Nederland, Parijs, Londen en de Verenigde Staten. De auteur beschrijft hoe de natuur en Mondriaans levensfilosofie diens werk beïnvloeden. De schilder komt tot de slotsom, dat hij niet langer de illusie, maar juist de dynamiek van de zichtbare werkelijkheid moet schilderen: die komt volgens hem het beste tot zijn recht in de abstractie.

Ook bespreekt Van Ool de ontvangst van Mondriaans artistieke opvattingen door collega-schilders, kunstverzamelaars en musea. Aan het eind van zijn boek verrast Van Ool ons met een smakelijk toetje: in hoeverre is het Nederlandse polderlandschap met zijn rechte percelen van invloed geweest op Mondriaans abstracte werk en omgekeerd welk effect heeft Mondriaan met zijn werk gehad op de naoorlogse inrichting van Nederland.

**Eric Rinckhout - *Magritte ontsluit. Een biografie in 50 beelden* ✓**

*U19-13, Manteau 2017, 224 p., € 24,99.*

Magritte, de beroemde Belgische surrealistische schilder overleed in 1967. Dit boek verscheen ter gelegenheid van zijn 50<sup>ste</sup> sterfjaar.

Magritte, schilder van verwarrende beelden als wolkenvogels, zwevende bolhoedmannetjes, een bloedend standbeeld, een trein die uit de open haard komt gereden en de pijp met het onderschrift dat het geen pijp is. In *Magritte ontsluit* probeert de samensteller, Eric Rinckhout, aan de hand van 50 schilderijen een inkijkje te geven in het leven en de ideeënwereld van Magritte.

De schilderijen beslaan de periode 1926-1966. De werken zijn afgedrukt op een volle pagina of zelfs twee pagina's. Daarmee wordt de tekst ondergeschikt aan het beeld. Rinckhout isoleert in elk werk een viertal uitsneden en neemt deze tot uitgangspunt voor een korte beschouwing. Hij citeert daarbij uit brieven en haalt gebeurtenissen in het leven van Magritte aan die mogelijk een verband tonen met het werk.

*Dit boek biedt een aardig beeld van het rijke oeuvre van Magritte.*

**Hans Rooseboom - *Lichtjaren, een geschiedenis van de fotografie* ✓✓**

*U20-12, Meulenhoff 2019, 303 p., € 26,99*

De komst van de fotografie in 1839 heeft grote invloed gehad op alle gebieden waarin beeld een rol speelt. Denk aan wetenschap, kunst, reclame of nieuws. Van een bescheiden middel dat door weinigen beoefend werd, is het uitgegroeid naar het invloedrijke en overal aanwezige massamedium dat nu door velen beoefend wordt. De schrijver van *Lichtjaren*, Hans Rooseboom, is conservator fotografie van het Rijksmuseum. Hij beschrijft de geschiedenis van de ontwikkeling van fotografie: hoe veroverde fotografie de wereld, wat is het nut en wat het gevaar, wat is de kracht van het beeld en ook ... is het kunst? Rooseboom heeft zijn boek geïllustreerd met talloze foto's, deels als zelfstandige kunstwerken, maar ook als getuigen en tijdsdocumenten van opvattingen, gewoonten en tradities.

**Sjeng Scheijen - *De avant-gardisten: De Russische Revolutie in de kunst 1917-1936* ✓✓**

*U20-14, Prometheus 2019, 587 p., € 24,99*

De Russische Revolutie van 1917 was een buitenkans voor avant-gardistische kunstenaars als Kazimir Malevitsj, Vladimir Tatlin en Aleksandr Rodtsjenko. Toch was het niet aan de bolsjewieken te danken dat deze 'futuristen', zoals ze zichzelf noemden, nieuwe kunstvormen introduceerden zoals performance, installatie, abstract en conceptueel werk. De revolutie in de kunst was al eerder in de nieuwe eeuw begonnen. Het is een 'schitterend misverstand' dat avant-garde en sovjetmacht schouder aan schouder optrokken. Het lag allemaal veel gecompliceerder betoogt dit met de Bookspot Literatuurprijs voor non-fictie bekroonde boek van slavist en kunstkenner Sjeng Scheijen.

**Jan Six- Rembrandt. *Portret van een jongeman* ✓**

*U19-14, Prometheus 2018, 144 p., € 6,99*

Jan Six ontdekt een nieuw portret van Rembrandt op de veiling bij Sotheby in Londen. Het boek beschrijft de speurtocht van Jan Six om zijn aanname bevestigd te krijgen. Hij analyseert het schilderij, bestudeert de gebruikte verf, de kleding die wordt afgebeeld, de restauraties, de latere overschilderingen, alles met behulp van verschillende fototechnieken. Het geeft de lezer een inkijkje in hoe zorgvuldig dat in zijn werk gaat. Voetnoten, begrippenlijst en literatuurlijst maken het boek compleet. De auteur is een nazaat van de kunsthandelaar Jan Six uit de zeventiende eeuw, de tijd van Rembrandt. *Een spannend en informatief boek over een speurtocht naar de echtheid en de herkomst van een schilderij, dat laat zien hoe de echtheid van een schilderij wordt onderzocht en bevestigd.*

**Peter Henk Steenhuis, René Gude - *Door het beeld. Door het woord* ✓✓**

*U20-15, De Ketelfactory, ISVW 2015, 336 p., € 20,95*

Het boek bestaat uit twee delen. In 'Door het beeld' geeft Peter Henk Steenhuis gesprekken weer met 21 kunstenaars. Zij exposeerden in de Ketelfactory in Schiedam en vertellen over de bronnen van waaruit zij

werken en wat hen inspireert. Hun antwoorden zijn uitvoerig en mooi geïllustreerd door enkele goedgekozen werken.

'Door het woord' bevat negen beschouwingen, waarin Steenhuis met - toenmalig Denker des Vaderlands - filosoof René Gude (1957-2015) brainstormt over de door de kunstenaars aangedragen concepten. Enkele onderwerpen zijn: 'Geest en Materie', 'Meditatie', 'Lust' en 'Empathie'. Het werk is fraai uitgevoerd met scherpe kleurenfoto's van de kunstwerken.

**Clemens Verhoeven en André Stufkens - Johan Maelwael en de Gebroeders van Limburg. Grondleggers van de Nederlandse schilderkunst** ✍

*U19-15, Vantilt 2017, 168 p., € 35,00*

Johan Maelwael en zijn drie neven, de Gebroeders van Limburg, hadden rond 1400 al de artistieke kwaliteiten die we in de loop der tijd als typisch 'Nederlands' zijn gaan beschouwen. Met hun naturalisme zijn ze de grondleggers van de schilderkunst in de Lage Landen. De vernieuwende miniatures van de broers waren lange tijd vrijwel onzichtbaar voor het grote publiek omdat ze deel uitmaken van de getijdenboeken die ze maakten voor hun rijke mecenasen hertog Willem I van Gelre en de Bourgondische hertog Jean de Berry. Auteurs Verhoeven en Stufkens nodigen de lezer uit om de vele miniatures in dit prachtig vormgegeven kunstboek te bestuderen. Ze beschrijven de rijke iconografische uitleg van de miniatures, schetsen de historische context en geven een inkijkje in het Nijmeegse en Bourgondische hofleven. Maar ook het dagelijks bestaan van gewone mensen en hun denkbeelden worden levensecht verbeeld, net als de rol van de geestelijkheid en van het katholieke geloof. Dit allemaal met op de achtergrond de verwoestende Honderdjarige Oorlog. Zo ontstaat uiteindelijk een fascinerend beeld van de samenleving aan het einde van de middeleeuwen.

---

### Verantwoording van de boekenkeuze

Deze keuzelijst is samengesteld door de werkgroep kunstgeschiedenis van Senia, waarvan deel uitmaakten Eva Hoopman, Marja Weijers, Chris van Gelderen, Gertruud van der Helm-Keeman, Martien Vogelesang, Marja Kuipers en Lia van Niekerk. Zij zijn ook verantwoordelijk voor de samenstelling van de leeswijzers.

Als de leeswijzer vragen oproept of als u een reactie wilt geven, kunt u een e-mail sturen aan de Werkgroep Kunstgeschiedenis van Senia: [kunstgeschiedenis@senia.nl](mailto:kunstgeschiedenis@senia.nl).

Laatste versie: 18 november 2021.